

crkva u svijetu

POGLEDI

POGLED NA SV. BONAVENTURU

(uz 700. obljetnicu smrti)

Stanko Anić

Biografske bilješke

Bonaventura se rodio u Bagnoregiu 1217. godine. Prvu je naobrazbu vjerojatno dobio kod franjevaca u rodnom mjestu od 1222—1234. Nakon toga odlazi u Pariz gdje studira filozofiju i teologiju na fakultetu Artium. U Parizu je također 1234. ušao u Franjevački red, te započeo teologiju kod Aleksandra Haleškoga, koji je kao sveučilišni profesor stupio u isti Red.

1248—1249. godine Bonaventura tumači biblijsku egzegezu, biva promoviran u biblijski bakalaureat, nakon kojega dobiva ulogu tumača četiriju knjiga *Sententiarum* Petra Lombardskog. Poslije toga postiže licencijat iz teologije, a na koncu školske godine 1253. trebao je zajedno s Tomom Akvinskim biti proglašen magister theologiae s punim pravom. No zbog nastale prepirke između svjetovnog svećenstva i prosjačkih redova, posebno zbog pobune što ju je predvodio Vilim od sv. Ljubavi, to se tada nije moglo ostvariti, nego tek 12. VIII. 1257. Međutim, Bonaventura je već 2. II. 1257. izabran za generalnog ministra, Franjevačkog reda. Iako je na toj odgovornoj dužnosti imao mnogo posla, našao je ipak vremena da prati zbivanja na sveučilištu. A svojim radom kao general Reda zaslužio je da ga nazovu drugim Utemeljiteljem.

3. VI. 1273. papa Grgur X. imenovao je Bonaventuru kardinalom i biskupom od Albana. Uz svoje druge radove Bonaventura je radio mnogo na zbližavanju Istočne i Zapadne Crkve, aktivno je i plodno sudjelovao u pripremama općeg sabora u Lyonu, gdje je umro 15. VII. 1274. u 57. godini života. Kanonizirao ga je papa Siksto IV. 14. IV. 1482, a 1487. proglasio ga je »doktorom Crkve« (Doctor seraphicus).

Radišan i sposoban, Bonaventura je ostavio iza sebe brojna teološka i filozofska djela. Danas imamo kritično izdanje svih njegovih djela, koje

su izdali franjevci Kolegija sv. Bonaventure: Doctoris Seraphici S. Bonaventurae S. R. E. Episcopi Cardinalis OPERA OMNIA.¹

Razvojni put sv. Bonaventure

Za vrijeme Bonaventurina znanstvenog i teološkog rada, kao u Parizu, tako i u drugim kulturnim središtima, veliki utjecaj vršila je aristotelovska filozofija koju su srednjovjekovni magistri upoznali preko Arapa, posebno Avicene. Bonaventura je s jedne strane imao živu franjevačku karizmu koju je kao franjevac razvio do maksimuma, a s druge strane poznavao je Aristotela, jer su ga njegovi učitelji Aleksandar Haleški i Ivan de la Rochelle u to uputili. Ipak, Bonaventura se vrlo kritički odnosi prema Aristotelu i aristotelizmu na pariškom sveučilištu. Aristotelovska se antropologija, kako su je dobili od Arapa, nije mogla nikako spojiti s kršćanskim istinama, pa je Bonaventura zabacuje.

P. E. Bettoni u svojem djelu *S. Bonaventura da Bagnoregio* (Milano, 1973) drži da se njegov kritički stav prema aristotelizmu može shvatiti na taj način, što je svoje glavno djelo *Komentar Sentencija Petra Lombardskog* napisao prije nego je kršćanski aristotelizam prevagnuo u znanstvenim krugovima.

Ipak, Gilson u svojem djelu *La Philosophie de Saint Bonaventure* (Paris, 1924, s. 12—13) naglašava Bonaventurino svjesno antiaristotelovsko sta-

¹ 10 vol. in fol., Ad Claras Aquas (Quaracchi blizu Firenze), ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1882—1902.

E. Gilson u knjizi *La Philosophie de Saint Bonaventure*, Paris, 1924, str. 41—42 donosi Bonaventurina djela, pozivajući se na izdanje u Quaracchiu, i dijeli ih u pet odjeljaka:

I. *Filozofsko-teološke rasprave*: 1—4. Commentarii in quatuor libros Sententiarum Petri Lombardi, 5. Quaestiones disputatae de scientia Christi, de mysterio SS. Trinitatis, de perfectione evangelica, 6. Breviloquium, 7. Itinerarium mentis in Deum, 8. Opusculum de reductione artium ad theologiam, 9. Collationes in Hexaameron, 10. Collationes de septem donis Spiritus Sancti, 11. Collationes de decem praeceptis, 12. Sermones selecti de rebus theologicis.

II. *Komentari*: 13. Commentarius in librum Ecclesiastes, 14. Commentarius in librum Sapientiae, 15. Commentarius in Evangelium Joannis, 16. Collationes in Evangelium Joannis, 17. Commentarius in Evangelium Lucae.

III. *Mistička djela*: 20. De triplici via (alias Incedium amoris), 21. Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis, 22. Lignum vitae, 23. De quinque festivitatibus pueri Jesu, 24. Tractatus de preparatione ad Missam, 25. De perfectione vitae ad Sorores, 26. De regimine animae, 27. De sex alis Seraphim, 28. Officium de Passione Domini, 29. Vitae mystica.

IV. *Spisi o Franjevačkom redu*: 30. Apologia pauperum, 31. Epistula de tribus quaestionibus, 32. Determinationes quaestionum, 33. Quare Fratres Minores praedicent et confessiones audiant, 34. Epistola de sandaliis Apostolorum, 35. Expositio super Regulam Fratrum Minorum, 36. Sermo super Regulam Fratrum Minorum, 37. Constitutiones Generales Narbonenses, 38. Epistolae officiales, 39. Regula novitiorum, 40. Epistola continens 25 memorialia, 41. Epistola de imitatione Christi, 42. Legenda maior s. Francisci, 43. Legenda minor s. Francisci.

V. *Propovijedi*: 44—50. Djela sumnjive autentičnosti, 51. Introductio cum opusculo de arte praedicandi, 52. Sermones de tempore, 53. Sermones de Sanctis, 54. Sermones de B. Virgine Maria, 55. Sermones de Diversis.

jalište. Naš autor dobro poznaje Aristotelov *Organon*, *Fiziku* i *Metafiziku*, često ih navodi, ali drži, kako kaže Gilson, da ga je shvatio, prosudio i nadmašio. Gilson ide i dalje i tvrdi da je Bonaventura u svom *Komentar*u *Sentencija* smatrao aristotelizam ne kao naprednu misao koju poznaje, nego kao krivo mišljenje koje osuđuje. Bonaventura ide za tim da razvije teologiju na osnovama sv. Pisma i zato u njega nemamo nikakva komentara o Aristotelovim filozofskim knjigama. Nijedan teolog srednjeg vijeka ne bi se složio da se njegova nauka nazove filozofijom, naglašava Gilson u svom *Avant-Propos* prvog sveska studija o sv. Bonaventuri, što su zamišljene u 7 svezaka, od kojih su već 4 izašla.

Van Steenberg je rekao da se o nauci svetog Bonaventure ne može govoriti kao o filozofskom učenju nego najviše kao o teološkoj sintezi, što je inače slučaj sa svim srednjovjekovnim autorima. Za sv. Bonaventuru ima naziv o znanosti »franjevačke mudrosti« ili »teologija duhovnosti«.

Ipak, tko čita njegova djela, ubrzo se uvjeri da je problematika obilno protkana filozofskim pitanjima. Odnos filozofije i teologije je sigurno isti u sv. Tome i sv. Bonaventure, samo što je svaki od njih išao svojim pravcem. Toma je ostao vjeran Aristotelu od početka do kraja, dok je Bonaventura više platonik na liniji sv. Augustina. Bonaventura se prvenstveno zanimao za problem čovjeka. Zato je pretpostavio Platona Aristotelu i ustvrdio da je Aristotel velik u znanosti, a Platon u mudrosti. Aristotel je, prema Bonaventuri, zanemario problem čovjeka, a posvetio se problemu svijeta. Zato je Aristotel dobro riješio problem kretanja uopće, ali nije uspio riješiti problem pojedinih bića.

Bonaventura se zanima za povijesnog čovjeka za kojega je Krist umro, pa su njegove filozofske refleksije u okviru teologije bile u znaku praktične kršćanske misli.

U tumačenjima *Sentencija* dolazila su do izražaja njegova osobna zapažanja i njegov doprinos filozofskoj i teološkoj znanosti.

Problem dvostruke istine

Za Bonaventuru se kaže da je u prvom redu mistik. On je Kristov sljedbenik na liniji sv. Franje čiji je bio sedmi nasljednik u upravljanju Redom. Svako znanje mora biti otvoreno daru odozgo, posebno utjecaju Duha Svetoga.

Aristotelovci su u to vrijeme počeli zastupati teze o dvostrukoj istini, vjerskoj i čisto razumskoj. Uvijek je sigurnija ona koja se temelji na vjeri.

Toma i Bonaventura su se zajedno borili za čistoću vjerske nauke protiv Sigeru Brabantskog, ali nam danas iz naše perspektive nije jasno u čemu je zapravo srž te prepirke i nesporazuma. Sigurno je bilo prašine pristranosti i s jedne i s druge strane. Sv. Toma je uočio da je razum izvor istine, ali kad dođe u sukob s vjerom, da vjera ima prednost.

Bonaventura je išao povijesnim putom rješavati stvar. Čovjek razumom teži za istinom, ali je uspijeva upoznati samo malo po malo i postupno.

Bonaventura u ovom pitanju promatra četiri stupnja spoznaje: »Hic notandum est, quod est claritas scientiae philosophicae, scientiae theologicae, scientiae gratuitae et claritas scientiae gloriosae (Coll. IV De donis Spiritus S. Vol. V. n. 3. s. 474). Ovdje Bonaventura promatra čovjeka jedinstveno, kako u naravnim tako u svrhunaravnim spoznajnim funkcijama. Za njega je to jedinstveni proces spoznaje. Kad je došao do znanja o slavi, zaključio je riječima »ibi est status«, tj. dalje se ne može govoriti, nego samo gledati Boga. Spoznaja mora ići od filozofske preko teološke do rasvjetljenja Duha Svetoga i konačnom gledanju same Istine-Boga. Zato napada onoga tko bi se pouzdao u samo filozofsku spoznaju i na njoj se zaustavio, jer ova služi samo kao uvod u teološku raspravu o sv. Pismu. »Qui confidit in scientia philosophica et appetiatur se propter hoc et credit, se esse meliorem, stultus factus est, scilicet quando per istam scientiam sine ulteriori lumine credit, se apprehendere Creatorem« (Coll. IV De Donis, S. S., vol. V, n. 12. s. 475). Da li je ovim mislio na aristotelovce koji su se pouzdavali u svoju dijalektiku? Ostaje otvoreno pitanje. Svakako, on traži da se filozofska spoznaja otvori višem svjetlu. Inače, zaključuje Bonaventura na istome mjestu, »qui ibi vult stare, cadit in tenebras«.

Bonaventura raspravlja o razumskoj sposobnosti u svjetlu Objavljene nauke iz koje zna da je čovjek nakon prvog grijeha trajno u opasnosti da pogriješi. Aristotelovci su, posebno Siger Brabantski, govorili o razumu uopće, ne vodeći računa o ovoj vjerskoj istini. Zato je napadao Sigera. Čovjek ima samo jednu svrhu i određenje, da upozna Boga i da ga proslavi, pa u svakoj spekulaciji treba voditi računa o osnovnim istinama ljudskog određenja.

Ipak P. Bettoni u svojoj knjizi zapaža da sv. Bonaventura s previše pouzdanja fiksira stupnjeve znanja kako čovjek napreduje u istini. Isto tako ne uočava prirodnu razumsku otvorenost prema uvijek novim spoznajama. O induktivnoj i deduktivnoj spoznaji uopće ne govori, iako ove obogaćuju samu metafiziku. Također nije uočio da možemo napredovati u shvaćanju i samih dogmi (usp. n. d., s. 53—4).

Bonaventura je u prvom redu kršćanski teolog i zanima se za problem života pod povijesnim vidom Božjeg zahvata u ljudski život. Zato je držao da filozofija bez pomoći teologije ne može biti ni vjerojatna voditeljica čovjeka. U svom nastojanju da što jasnije prikaže objavljenu nauku, ne prezire on ljudski napor koji ide zatim da što više razotkrije tajne svijeta.

Teodiceja

U filozofskom pogledu Bonaventura nastavlja na liniji sv. Anselma i njegova dokaza a priori u pitanju dokazivanja Božje opstojanosti. Kod Bonaventure je možda i više nego kod sv. Anselma naglašena apriorna strana spoznaje. P. Bettoni u svojoj knjizi (s. 57) preuzima Gilsonovo tumačenje Bonine teorije spoznaje, prema kojemu čovjek počinje shvaćati preko osjetila i napreduje u znanju intelektualnim naporom. No, dok običan čovjek shvaća biće počevši od periferije, filozof, naprotiv, počinje

od središta. U tom smislu je, prema Bonaventuri, Bog »*primum cognitum*« čovjeka, pa logički slijedi da filozof neće ići zatim da izvodi nepobitne dokaze Božje opstojnosti, nego će nastojati pokazati kako osim Apsolutnog postoje i druga bića. Ovdje bismo ga mogli shvatiti kao ispravljача Parmenida, za kojega je samo Jedno biće postojeće.

U *Komentarju Sentencija* ustvrdio je da je Božja opstojnost po sebi poznata, da je jasna snagom principa neprotuslovnosti. U *De Mysterio Trinitatis* raspravlja o istinitosti rečenice Bog postoji. Ona može biti *objektivno* očita, a *subjektivno* neočita. To znači, prema sv. Boni, da ako jedan čovjek razmišlja, odmah uviđa da rečenica: Bog postoji — jest *objektivno* očita. Ako pak netko zbog jednog ili drugog motiva nije u stanju da valjano i ispravno misli, zaključit će da Božja opstojnost nije očita (usp. Bettoni, n. d., s. 62). U naše vrijeme imamo zanimljivu preporuku onima koje bismo mogli staviti pod nazivnik subjektivno neočitih, što je daje autor knjige *Kršćanstvo i religija* (Naprijed, 1946—66, str. 16): »Zaboravljanje iskonskog misterija prirodna je čovjekova obrana pred apsolutnim.«

Prema Bonaventuri je sumnja u Božju opstojnost moguća na subjektivnoj osnovi i to za one koji sumnjaju u opstojnost uopće ili u svoju opstojnost. U potvrdu svoje nauke Bonaventura navodi tri serije dokaza: dokazi iz unutarnjeg iskustva, iz vanjskog iskustva i intuitivni dokazi.

Iz same činjenice da čovjek nešto spoznaje proizlazi »*ipso facto*« da je Božja opstojnost utemeljena u ljudskom duhu, jer je ljudski duh bitno oblikovan na sliku Božju. U *De mysterio Trinitatis*, vol. V, a. I, n. 6. govori o urođenoj želji za znanjem i mudročću, poziva se na Aristotela i kaže da je ne samo ljubav i težnja u čovjeku da upozna mudrost, nego se u njemu odmah mora nalaziti i neka spoznaja vrhovne mudrosti. (»... sed sapientia maxime appetibilis est sapientia aeterna: ergo illius sapientiae potissime insertus est appetitus menti humanae. Sed non est amor, ut dictum est prius, nisi aliquo modo cogniti: ergo oportet, quod illius summae sapientiae notitia qualiscumque sit menti humanae impressa. Sed hoc est primo scire, ipsum Deum vel sapientiam esse: ergo etc.).«

Bettoni zaključuje da nas Bonaventura poziva prvo, da pazimo na jednostavne implikacije trostrukog unutarnjeg iskustva, drugo, da uvidimo da se ta iskustva preko nezamjenjivog posredstva ljudskog uma očituju kao iskustva Apsolutnoga.

Dokaze iz vanjskog iskustva donosi slično kao i ostali skolastici. Posebno je naglasio uočavanje stupnjeva bitka i zaključio da sve ontološke razlike bića konačno zahtijevaju postojanje jednog nestvorenog bića, tj. Boga.

Prema Bonaventuri, Boga ne možemo misliti kao nepostojećeg. Kad bismo to mogli, onda bismo mogli misliti protuslovno. »*Omne verum quod est adeo certum, quod non potest cogitari non esse, est verum indubitabile; sed Deum esse est huiusmodi. Ergo etc.*« (vol. V. q. I. a. I. n. 20). Na ovaj je način vjerojatno nastojao utvrditi Anselmov dokaz. Snaga silogizma je uvijek u minoru, a ovdje bi minor trebao biti prethodno ispitano.

Bonaventura ne ide za tim da *dokazuje*, nego kaže da je Božja opstojnost *pokazana* iz načina mišljenja postojanja uopće, stvari u svijetu i same težnje za znanjem.

Zaključak

Prema sv. Bonaventuri filozofija je put do viših spoznaja i konačno je u službi mističkog gledanja Boga po daru Duha Svetoga. On je kršćanin, redovnik i svećenik, kardinal Katoličke Crkve i posebno veliki sljedbenik Asiškog Serafa. Franjo je plakao što Ljubav nije ljubljena, a Bonaventura je tvrdio da čovjek ima u sebi početnu spoznaju ove Ljubavi i samo je treba biti svjesniji. Franji je sva priroda bila u službi Velikoga Kralja, a Bonaventura je nastojao da pokaže kako su bića u prirodi potekla snagom i moći istoga Kralja pa mu je svako znanje imalo biti u funkciji višeg mističnog sjedinjenja i spoznaje Božje.

Živio je i djelovao u vrijeme formiranja zlatnog doba skolastike i sam je jedan od njezinih eminentnih predstavnika u njezinom nastajanju. Pokušao je dati originalnu sintezu svega znanja u službi kršćanskog ideala.